

*Кульчицька Діана, студентка гр. ПР-11,
юридичного факультету, ТНЕУ*

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ПРАВА

Актуальність теми дослідження. Сучасна вітчизняна юриспруденція багато в чому зберегла соціоцентричну парадигму права, згідно з якою метою, центром та витоком правового регулювання були суспільні відносини, людина ж редукувалася до учасника суспільних відносин, поведінка якого регулювалася за допомогою різного роду норм, головне місце серед яких займало право. Звідси трактування людини у більшості галузей права як «фізичної особи» та «громадянина». Сучасний ж період розвитку юридичної науки відзначається не лише переосмисленням існуючих правових концепцій але й активним створенням цілого ряду нових підходів до праворозуміння, наприклад таких як антропологія права.

В науковій літературі останніх років підготовлено значну кількість наукових праць, монографій та статей, присвячених антропологічному пізнанню права. Слід виокремити праці та антропологічні ідеї таких вчених, як А. І. Ковлер, В. С. Нерсесянц, І. Л. Честнов, А. В. Поляков, С. П. Рабінович, Ф. Боас, О. Ф. Скакун, М. В. Попович, М. В. Братасюк та інші. Дана проблематика набуває особливої актуальності сьогодні у зв'язку із програмним завданням побудови в Україні правової демократичної держави та формування громадянського суспільства, розвитку усіх форм демократії.

Метою даного дослідження є визначення ролі людини в правовому полі та обґрунтування її прав в контексті правової антропології.

Згідно з метою дослідження, необхідним буде виконати наступні **завдання**, а саме визначити наукові підходи до сутності антропології права, з'ясувати місце філософії у характеристиці прав людини.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при реалізації людиною своїх прав.

Предметом дослідження є соціально-філософський аналіз прав людини з точки зору антропології права.

Одним з найбільш перспективних на сьогодні у правовій науці видається «сплав» філософського та юридичного знання про людину, який являє собою антропологія права. Антропологія права як галузь філософсько-правових досліджень і як самостійна галузь знань серед іншого вивчає глибинні основи взаємодії людини і права - ті засади, на яких будується право як інституція загальнолюдського масштабу, вказує на загальні підстави права у людському бутті [1, с. 71-72].

Початковою антропологічною ідеєю для обґрунтування права людини є думка Арістотеля про те, що людина - істота політична. Це означає, що вона живе разом з іншими людьми, але не зливається з ними, вона існує автономно. Таке становище людини в співтоваристві людей зумовлює можливість подвійного прояву соціальності «як позитивної соціальної істоти», що допомагає іншим людям та доповнює їх, з якої походить необхідність прав людини [7, с. 128].

Визнаними авторитетами антропології ХХ ст. слід вважати Ф. Боаса та Б. Малиновського. Ф. Боас був одним з перших мислителів, який обґрунтував теорію культурного плюралізму, вимагав вивчати культуру як цілісність, як систему. При цьому Ф. Боас вважав, що культура не обов'язково розвивається так, як вважали класичні еволюціоністи - від нижчих форм до вищих [6, с. 53-57].

В наш час вітчизняний дослідник О. Ф. Скакун окремий розділ своєї монографії «Теорія Держави і права» присвячує взаємозв'язку демократичних правових інститутів з правами особи та участю громадян у право творенні. Його теоретичні висновки ґрунтуються на антропологічній концепції В. С. Нерсесянца згідно з якою в сутності права і в площині його існування лежать свобода, правоздатність і правосуб'єктність перш за все індивідів, фізичних осіб, а не надіндивідуальних об'єднань, інститутів, формувань [5, с. 6-7].

У сучасній антропології права, репрезентовані три основні підходи до визначення людини в її застосуванні до права та наук про право. Дескриптивний полягає у відокремленні та описі тих морфологічних, фізіологічних та інших рис, що відрізняють людину від представників інших видів живих організмів. Атрибутивний полягає у виокремленні визначальної характеристики людини (атрибута), яка в кінцевому підсумку впливає і на респуг її характеристик. Сутнісний підхід полягає в намаганні розкрити сутність людини і таким чином сформувати універсальну концепцію людини [3, с. 41-42]. Ці підходи можуть переплітатися, взаємодоповнювати один одного, можлива домінанта одного над другим або взаємопроникнення. Але так чи інакше вони репрезентують сучасну наукову точку зору.

Права людини є в сучасному світі однією з головних тем не тільки в гуманітарних науках, а й у повсякденній політичній реальності. Ця проблема несе в собі глибинний філософський та світоглядний сенс, вона потребує адекватного науково-теоретичного опрацювання. Увага до прав людини – не випадковість, а відображення тих реалій розвитку людського суспільства та людської думки. Відомо, що самостійний політичний та конституційний сенс прав людини виник тоді, коли суб'єкт, раніше пов'язаний з державою правовими відносинами, отримав можливість від свого імені здійснювати правочинності стосовно держави. Вперше це відбулося, як відомо, у Європі та Америці Нового часу [2, с. 6].

Філософська антропологія є однією з основ сучасної моральної та правової філософії. Саме апеляція до сутності людини дозволяє обґрунтувати ідею права, критерій справедливості, тобто вирішити фундаментальні питання філософії права, адже права людини є соціокультурним, а не лише універсальним явищем, що не враховується природознавчо-правовою теорією.

Важливо зазначити, що антропологічний ракурс наукового дискурсу про права людини є сумісним з філософською позицією антропоцентризму, яка допускає не тільки науковий, а й релігійний світогляд. На думку С. С. Хоружого, антропоцентризм є принципом «центральної» людини у всесвіті, але цей принцип не визначає відносин людини з іншими елементами всесвіту, він сумісний як з настановою панування, так і з настановою служіння по відношенню до них [4, с. 89].

Також, варто відмітити, що в даний час стрімко зростає увага до наукового аналізу актуальних проблем міжнародно-правового виміру правового буття людини та її прав. Таким чином людина інтегрується в предметне поле юридичної науки і практики.

Про те, не варто забувати, що філософське обґрунтування ідеалів свободи і демократії, а рівно й інших гуманних цінностей не може будуватись на голому емпіризмі та вузькому раціоналізмі. Воно повинно спиратись на синтез нормативно-ціннісного та емпіричного методів дослідження, наукового підходу та позбавленій суперечностей ідеологічної позиції, себто на справжній науковій філософії, що спирається на міцний онтологічний та гносеологічний фундамент [8, с. 114].

Отже, в ході дослідження ми дійшли висновку, що головною заслугою правової антропології є прагнення зрозуміти сутність людини, її якості з точки зору основ людського існування, створення інтегративної концепції буття людини у правовому полі, тому що право та людина - це пов'язані явища. Право не зображується чимось більш важливим, ніж людина, а людина його служителем. Проте людина постає в центрі права, є його головним творцем та одночасно ціллю.

Таким чином, антропологічний підхід до прав людини надає можливість визначити права саме як людські якості, такі як свобода, рівність, відповідальність, суб'єктність. Права людини закорінені в життєвому світі людини і суспільства і є частиною емпіричної дійсності.

Література

1. Абашидзе А. А. Новое поколение прав человека : Московский журнал международного права. 2009. № 1. С. 69–82.
2. Бігун В. С. До питання про філософію та теорію прав людини: правове людино-розуміння (Деякі концептуальні та термінологічні аспекти) Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2003 р. Львів, 2003. С. 5-8.
3. Бігун В. С. Людина в праві та науках про право: три загальнонаукові підходи до дефініції. Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): мат. І всеукр. круглого столу, 16-17 вересня 2005 р. Львів, 2006. С. 37-42.
4. Данільян О. Г., Байрачна Д. Л., Максимов С. І. Філософія права : навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2002. 272 с.
5. Добрянський С. Права людини як специфічна форма буття (існування) моралі. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали Х регіональної науково - практичної конференції, 5-6 лютого 2007 р. Львів, 2007. С. 6-8.
6. Ковлер А. І. Антропологія права: підруч. для вузів. М.: Видавнича група НОРМА - ІНФРА, 2002. 480 с.
7. Максимов С. І. Методологічні засади правової антропології. Методологічні проблеми правової науки: мат. міжн. наук. конф., Харків, 2002 р. Харків : Право, 2003. С. 126-128.
8. Оніщенко Н. М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи: монографія. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 320 с.
9. Гнасевиц Н. В., Рудакевич О. М. Соціальна справедливість в контексті реалізації прав і свобод людини впливу : Україна в умовах реформування правової системи : Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії а міжнародний досвід : [Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції], м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 5-6 квітня 2019 р.]. Тернопіль : Економічна думка, 2018. С.143-146.